

Источники и литература

1. Озеров Л. Максимилиан Волошин, увиденный его современниками / Воспоминания о Максимилиане Волошине / Сост. и комм. Купченко В.П., Давыдова З.Д. – М.: Советский писатель, 1990. – С. 5-26.
2. Цветков В. М.А. Волошин и естественные науки // Волошинские Чтения: Сборник научных трудов / Сост. В.П. Купченко. – М., 1981. – С. 123-127.
3. Баландин Р. Вселенная живая и мертвая: М.А. Волошин и В.И. Вернадский о двух синтезах космоса // Дружба народов. – 1995. – № 12. – С. 162-172.
4. Кобзев Н. Эзотерическая символика М.А. Волошина (цикл стихов «Звезда Полюнь») // М.А. Волошин – поэт и мыслитель: Материалы Десятой Междунар. науч. конф. – Симферополь: Крымский Архив, 2000. – С. 143-161.
5. Пинаев С. Солнце и Луна в эзотерическом космосе М. Волошина // VII и IX Волошинские Чтения: Материалы и исследования. – Симферополь: Крымский Архив, 1997. – С. 84-86.
6. Пинаев С. Гимническая поэзия М.А. Волошина // М.А. Волошин – поэт и мыслитель: Материалы Десятой Междунар. науч. конф. – Симферополь: Крымский Архив, 2000. – С. 178-186.
7. Левичев И. Духовное влияние А.Р. Минцловой на творчество Максимилиана Волошина // М.А. Волошин – поэт и мыслитель: Материалы Десятой Междунар. науч. конф. – Симферополь: Крымский Архив, 2000. – С. 43-50.
8. Волошин М. Из литературного наследия. – Вып. 2. – СПб.: Алетейя, 1999. – 297 с.
9. Волошин М. Стихотворения и поэмы 1899-1926. – М.: Эллис Лак 2000, 2003. – 608 с.
10. Штайнер Р. Очерк тайноведения. Мистика на заре духовной жизни нового времени. Философия свободы. – М.: АСТ; СПб.: Terra Fantastica, 2000. – 688 с.
11. Волошин М. Лирика творчества / Под ред. В.А. Мануйлова, В.П. Купченко, А.В. Лаврова – Л.: Наука, 1988. – 848 с.
12. Волошин М. Из литературного наследия. – СПб.: Наука, 1991. – 244 с.
13. Волошин М. Стихотворения и поэмы 1891-1931. – М.: Эллис Лак 2000, 2004. – 768 с.

Поступила в редакцию 05.07.2005 г.

УДК 82.09.161.1/161.2

Шацький І.В.

ЕВОЛЮЦІЯ ХАРАКТЕРУ ЛІРИЧНОГО ГЕРОЯ В ПОЕЗІЇ О.ОЛЬЖИЧА

Статья посвящена исследованию субъективной организации поэзии О.Ольжича, в частности изучению характера и эволюции лирического героя в поэзии О.Ольжича. Осмысливаются истоки мировоззрения Ольжича-поэта. Много внимания уделено взаимосвязи между художником и действительностью в поэтическом творчестве, проблемам, связанным с пониманием категории «лирический герой» в литературоведении.

Ключевые слова: поэтика, лирика, лирический герой, образ автора, лирический персонаж, жанр, поэзия, субъективизация, объективизация

Стаття присвячена дослідженню суб'єктивної організації поезії О.Ольжича, зокрема висвітленню характеру та еволюції ліричного героя в поезії О.Ольжича. Осмислюються витoki світогляду Ольжича-поета. Багато уваги приділено взаємозв'язку між художником та дійсністю в поетичній творчості, проблемам, пов'язаним з розумінням категорії «ліричний герой» в літературознавстві.

Ключові слова: поетика, лірика, ліричний герой, образ автора, ліричний персонаж, жанр, поезія, суб'єктивізація, об'єктивізація

This article is devoted to the analysis of the subjective organization of O. Olzhych poetry in particular to studying the character and the evolution of the lyrical hero in O. Olzhych poetry. The roots of O. Olzhych's world outlook as a poet are comprehended. Much attention is paid to the interconnection between the poet and the reality in the poetical work, to the problems which are connected with the understanding of the "lyrical hero" category in literary studies.

Key words: poetics, lyrics, lyrical hero, author's personality, lyrical person, a genre, poetry, subjectivation, objectivation

Ліричний герой Ольжича не відразу постав як цілком сформована особистість. Як і кожна людина, він пройшов певні етапи свого духовного розвитку, своєї духовної еволюції. Водночас, простежуючи еволюцію характеру ліричного героя, ми простежимо й еволюцію характеру самого поета, адже в образі ліричного героя поет втілює свій ідейно-естетичний ідеал, свою життєву позицію, свої осяяння, думки, переживання і розуміння життєвих процесів. Вже у найраніших віршах ліричний герой О.Ольжича досить чітко окреслився у своїх ідеалах. Понад усе герой любить свою батьківщину – Україну. Ліричний герой виражає впевненість, що Україна невмируща і що він на правильному шляху. Прикметною особливістю ранніх віршів О.Ольжича у зображенні ліричного героя є мотиви «очікування». Ліричний герой відчуває, усвідомлює свою винятковість, відчуває, що в нього є якась таємна місія, яку він покликаний виконати, проте в нього ще немає чіткого усвідомлення свого призначення. В ліриці О.Ольжича 20-30-х рр. можна виокремити два періоди, які помітно відрізняються стильовими предметно-художніми відношеннями, – період «імпресіонізму» (цикли «Камінь», «Кремій», «Бронза», «Залізо») та

період “епічний” (В.Державин), окреслений у збірці “Рінь”. Різний підхід до зображення дійсності на різних етапах творчості, обумовлений у першу чергу світоглядними шуканнями автора, визначає специфіку ліричного героя поета та його еволюцію. Із становленням особи автора змінюється і характер ліричного героя, адже образ ліричного героя спирається на життєві переживання поета, можна сказати, автор служить для нього своєрідним прототипом. Якщо порівнювати характер ліричного героя у віршах 1929-1935 рр. з віршами ранішими, відразу кидається у вічі те, що, на відміну від ранніх віршів (коли ліричний герой вже відчував, усвідомлював свою винятковість, покликання до виконання якоїсь таємної місії („Зима панує над селом”, „Між юрбою дріб’язково сірою”), але мета і способи її досягнення ще не були чітко визначеними, він чекав якогось знаку), у віршах 1929-1935 рр. ліричний герой вже не вагається (О Україно! Хай нас людство судить”).

Виділяємо три причини духовного зростання особистості поета, а відтак і його ліричного героя: 1) Фізичне зростання особи поета, закінчення університету, 2) Вступ до Організації українських націоналістів, 3) Вплив ідей Д.Донцова.

Одна з головних категорій творчості О.Ольжича - категорія часу. Ліричний герой, як і поет, добре усвідомлює діалектику людського розвитку, у своїх роздумах доходить до ствердження невинної зміни явищ і процесів природи і всього людства. У нього циклічний підхід до розуміння історії, її епох, катаклізмів. Він має розвинене історичне мислення, вірить, що життя вічно повторюється, наповнюється новим змістом. Науковий досвід допоміг письменникові у розкритті характеру давніх часів. Трактатування часу зближує О.Ольжича з О.Шпенглером. Тріада “народження – розвиток – згасання” як модель існування суспільно-культурних утворень – підстава історіософських концепцій обох письменників. Відмінності між ними полягали в образах майбутнього. Ольжич, погоджуючись з ідеєю циклічності культур Шпенглера, цю ідею не прикладав до України, бо вважав, що відродження його батьківщини, її культури, державності гряде незабаром.

Категорію героїчного О.Ольжич підносить до величини культу. Це й самодостатня вартість, яка вимагає не просто життєвого оптимізму, а й самопожертви. І ліричний герой свідомий цього. Ліричний герой поезій О.Ольжича передусім борець, поет змальовує переважно перший закон буття – боротьбу.

В збірці “Рінь” продовжується еволюція характеру ліричного героя. У поезії “Галли” ліричний герой упевнений в перемозі (“Ми подолаєм знов. Ще не одні нам скоряться...”), проте починає усвідомлювати, що так буде не завжди і що він “розіб’ється колись і десь об гори кам’яні”. Отже – це вже думки не зеленого юнця, який не усвідомлює, що і він може померти, а вже зрілої людини, яка живе не одним днем, а задумується про завтра. У поезії “Поля – облоги і бур’ян” О.Ольжич дорікає чоловікам за те, що вони, віддавшись почуттям, боротьбі і війнам, занепастили свої поля, господарства. Тут поет не прославляє війни як спосіб життя, показуючи, що, захоплюючись війнами, походами, чоловіки перестають звертати увагу на своє повсякденне життя. Якщо сприймати цикли “Креміль”, “Камінь”, “Бронза”, “Залізо”, збірку “Рінь” як еволюцію людини, то захопленість ліричного героя походами, далекими землями – це молодість людства. Молодь відкриває світ і себе: на що вона здатна, що вона може. Але в ім’я чого? Радість завойовників, далеких мандрів, походів – спосіб пізнання себе і світу, на відміну від більш легкого і нудного способу життя – землеробства, скотарства, родинного затишку. Це молодість не тільки особистості, а й людства. Пізніше ліричний герой починає розуміти, що, якщо займатися тільки цим, що буде? – занедбані хати, “поля – облоги і бур’ян”.

Серед форм зображення ліричного героя частіше спостерігаємо форми прямої об’єктивації та прямої суб’єктивації. Це пояснюється “епічним пензлем” поета, класичним стилем його поезій, скупістю поетичного вислову, яка вражала як сучасників, так і дослідників творчості поета та яка, проте, несе в собі великий заряд емоційної та інтелектуальної напруги. За твердженням сучасників, сам О.Ольжич хотів бути “маломовним, простим, кам’яним”. В.Державин, зіставляючи різні редакції тих самих поезій – первісної, опублікованої у “Віснику”, і остаточної в “Ріні”, стверджує, що Ольжич свідомо елімінував із своєї творчості стилістичні риси імпресіонізму: наприклад, у вірші “Піхотинець” імпресіоністичне “тріпоче” замінено на “літає”, “до смерті” – на монументальніше “довіку” [1, с.588]. Часто поет звертається до форми суб’єктивної об’єктивації, коли “я” ліричного твору виступає в значенні “ми”. Таку форму суб’єктивації О.Ольжич використовує з метою показати тотожність, спільність своїх думок, ідеалів з поглядами своїх однодумців (“Не жалощі на ріках вавилонських”), часто подібна форма вираховується поетом для досягнення ефекту “занурення” в давноминулу епоху (“Ми жали хліб, Ми вигадали млин, Ми знали мідь, Ми завжди воювали) і органічного поєднання уявної і прямої суб’єктивації (“Мене забито в чесному бою”, “Я жив в простому курені”, “Як не стояти так, як я стою, В просторій залі мудрого музею”, “Так виразно вижається мені”). Минуле і сучасне для О.Ольжича нерозривні. І якщо поет все ж живе у сучасному світі, то його ліричний герой – в різних часопросторах, легко долає відстань між минулим, сучасним, майбутнім.

При зображенні характеру ліричного героя автор використовує широку палітру засобів. Частіше за все характер ліричного героя розкривається за допомогою змалювання поведінки як зовнішньої (вчинки і

дії, манера поводитися, мова), так і внутрішньої (мова про себе, мрії, роздуми, переживання, стани ліричного героя). Часто використовується пряма характеристика.

Важливу функцію несе пейзаж. За допомогою цього засобу яскраво проявляються риси характеру ліричного героя. У природі О.Ольжич шукає ті образи, які найточніше передають почування, настрої ліричного героя. Найхарактернішими є образи неба, вітру, землі. Небо у О.Ольжича то шовкове (“як шовкова в грудях туга”), то оксамитне (“чом так в грудях оксамитно смутно?”), то синьо-злотне після бою, то блакитно-зелене – все у чеканні бурі. Таким же рішучим постає у поезії і образ вітру, який “напинає рогожі вітрил”, “розпалений, шалений, хижий, вкладає пшениці”, “напина дерева і опалєє лица і уста”. Рідко О.Ольжич описує інтер’єр (зафіксовано 3 рази), бо переважно ліричний герой знаходиться на природі.

Особливої майстерності досягає поет, комбінуючи, поєднуючи різні способи і засоби зображення характеру, синтез яких з найбільшою виразністю допомагає в розкритті характеру ліричного героя.

Збірка “Підзамчя” носить характер філософсько-особистісних медитацій. Вона є ніби синтезом, підсумком двох попередніх збірок, гармонійно поєднуючи особисті переживання поета, його історіософічні теми та ритми тогочасної доби. Тематично-ідейний спектр збірки широкий, але домінуючим залишається провідний мотив усієї творчості поета – віра у призначення нації, людини, її чеснот та правди. Своєрідним є стиль поезій збірки “Підзамчя”, манера спілкування О.Ольжича з читачем. Як і більшість “вісниківців”, О.Ольжич прагнув ясного і прозорого викладу, класичної або ж традиційної форми, бо тільки за таких умов легко донести ідею. Це особливо єдне його з неокласиками, на чому наголошував М.Неврлий, зазначивши, що “в “Підзамчі” О.Ольжич досяг найбільшого артистизму”. Збірка є наче ствердженням, що Ольжич-поет жив повним духовним життям до кінця своїх днів поряд із Ольжичем-воїном – революціонером та ідеологом українського націоналізму. Збірка “Підзамчя” відкриває нову якість поетичного таланту О.Ольжича: глибоку потребу рівноваги духу, внутрішнього спокою, замислення над вічними цінностями, які дарують людині кожна мить життя, твори мистецтва. Ліричний герой готовий на двобій, передусім внутрішній, із силами зла, бо чує за собою Божу силу, бо вірить у міцність свого духу. Однією з рис характеру ліричного героя в поезіях збірки “Підзамчя” є співчуття до людей і готовність прийняти на себе провину за їх страждання. В образі Святої Катерини вбачається образ України та українського народу, що за нього поклав своє життя поет (“Муки св. Катерини”).

У поезіях О.Ольжича простежуються філософські мотиви, роздуми над сенсом буття, історією України. Та на першому місці для поета стоїть людина, її думки, почуття, місце у суспільстві. Ціла шеренга історичних персонажів – від безименних до зафіксованих народною пам’яттю та писаною історією (Сервій Туллій, Ганнібал, Данило Галицький) – стає підтвердженням універсального закону сутності життя і людини, яке поет сформулював у поезії “Ясне мерехтіння кіна”: “Ти вічна й одна, Людина, Дитя землі і простору” [2, с.107].

Для О.Ольжича, щоб людина була Людиною, потрібна свобода, цю свободу вона повинна бути готовою здобути за будь-яку ціну. Людина повинна бути готовою ціною навіть власного життя прокласти шлях до власної свободи і свободи народу: тільки це зробить її безсмертною і наповнить сенсом її існування.

Висновки. При дослідженні характеру ліричного героя необхідно враховувати, що образ ліричного героя спирається на життєві переживання поета, можна сказати, що автор служить для нього своєрідним прототипом і це забезпечує зображенню ту життєву достовірність, без якої створене уявою здається сухим і умовним. З метою глибшого осмислення характеру в ліричному творі, доцільним видається дослідити і осмислити способи і форми зображення поетом ліричного “я”, а також дослідити ті засоби, за допомогою яких воно зазвичай створюється, зокрема змалювання поведінки особи (як зовнішньої – вчинки і дії героя, його міміку, жестикуляцію, манеру поводитися, мову, так і внутрішньої – мрії, міркування, роздуми, переживання, стани...), змалювання пейзажу та інтер’єру, в оточенні яких знаходиться ліричний герой і які іноді чи не найповніше розкривають його характер.

На основі цієї бази виділено атрибути, комплекс яких зумовлює своєрідність Ольжичевої поезії:

- Ліричний герой Ольжича не відразу постав як цілком сформована особистість. Як і кожна людина, він пройшов певні етапи свого духовного розвитку, своєї духовної еволюції. Водночас, простежуючи еволюцію характеру ліричного героя, ми простежуємо й еволюцію характеру самого поета, адже в образі ліричного героя поет втілює свій ідейно-естетичний ідеал, свою життєву позицію, свої осяяння, думки, переживання і розуміння життєвих процесів.

- Минуле і сучасне для О.Ольжича нерозривні. І якщо поет все ж живе у сучасному світі, то його ліричний герой – в різних часопросторах, легко долає відстань між минулим, сучасним, майбутнім.

- Категорію героїчного О.Ольжич підносить до величини культу. Це самодостатня вартість, яка вимагає не просто життєвого оптимізму, а й самопожертви. І ліричний герой знає це. Ліричний герой поезій О.Ольжича передусім борець, поет змалює переважно перший закон буття – боротьбу.

- Серед форм зображення ліричного героя частіше спостерігаємо форми прямої об'єктивації та прямої суб'єктивації. Це пояснюється "епічним пензлем" поета, класичним стилем його поезій, скупістю поетичного вислову, яка вражала як сучасників, так і дослідників творчості поета, та яка, проте, несе в собі великий заряд емоційної та інтелектуальної напруги.

- Характер ліричного героя Ольжич частіше розкриває за допомогою змалювання поведінки як зовнішньої (вчинки і дії, манера поводитися, мова), так і внутрішньої (мова про себе, мрії, роздуми, переживання, стани ліричного героя). Часто використовується пряма характеристика. Важливу функцію несе пейзаж. У природі О.Ольжич шукає ті образи, які найточніше передають почування, настрої ліричного героя. Найхарактернішими є образи неба, вітру, землі.

Джерела та література

1. Державин В. Поетичне мистецтво Ольжича // Українське слово: хрестоматія української літератури та літературної критики ХХ ст.: У 4-х т. – К.: Рось, 1994. – С. 578-599.
2. Ольжич О. Незнаному Воякові. – К.: Дніпро, 1994. – 432 с.
3. Пазуняк Н. До питання тематики поезії ОО // За героїчну духовість: Матеріали конференції "Зарева", присвяченої д-ру Олегу Кандибі-Ольжичу. – 1977. – 3 липня. – С.27-41.
4. Продан І. До портрета Олега Ольжича // Диво слово. – 1997. – № 2. – С.10-12.
5. Фролова К. Субстанції незримої вогонь (Про поетику художнього твору). – К.: Дніпро, 1983. – 134 с.

Поступила до редакції 20.07.2005 р.